

Ett demokratiskt och brottsförebyggande arbete

En studie om en kommuns insats riktad mot skolor i utsatta områden

Helene Fransson & Johannes Lunneblad

AN EFFORT FOR DEMOCRACY AND CRIME PREVENTION - A STUDY ABOUT A MUNICIPALITY'S INITIATIVES AIMED AT SCHOOLS IN VULNERABLE AREAS. The overall purpose of this article is to investigate the role community schools are given to meet what is framed as problems in areas with social challenges. The empirical material has been collected through semi-structured interviews with ten employees. The theoretical framework is inspired by Pierre Bourdieu's metaphor about the state's and the public's right and left hands as two competing forces within the welfare state. The analysis has generated two main constructions of goals in the employees' talk about the goals of the community schools. Namely, for the community schools to function both as arenas for democracy and as arenas for crime prevention. This leads to a contradiction between efforts to open the school to meet these problems and efforts to shield the school environment from them.

Keywords: community school, local mobilization, crime prevention, dilemma.

Inledning

I och med en alltmer cementerad socioekonomisk bostadssegregation har det som tidigare varit variationer i elevers skolprestationer inom en skola i allt större utsträckning blivit skillnader mellan elevers

Helene Fransson är doktorand i barn- och ungdomsvetenskap vid Göteborgs universitet. E-post: helene.fransson@gu.se
Johannes Lunneblad är professor i pedagogik vid Göteborgs universitet. E-post: johannes.lunneblad@ped.gu.se

skolprestationer i olika skolor och stadsdelar (Gustafsson & Yang Hansen 2018, Gustafsson med flera 2017). Det har blivit allt tydligare att skolan inte är någon isolerad ö. Tvärtom finns en stark koppling mellan situationen i lokalsamhället och händelser i den lokala skolan. I förlängningen har detta medfört att socioekonomiska utmaningar i elevernas närområde återspeglas i elevernas skola (Sandahl 2021, Gerell med flera 2020, Malmberg med flera 2014).

För att förändra denna situation genomförs i flertalet av Sveriges större städer en rad olika insatser som har för avsikt att ”lyfta” områden med socioekonomiska utmaningar. Det vill säga områden med en överrepresentation av elever som lämnar grundskolan utan fullständiga betyg samt med högre arbetslöshet, lägre inkomster och högre ohälsotal än genomsnittet för riket (Delegationen mot segregation 2022). En strategi som fått genomslag i flera kommuner är att använda skolan som en gemensam arena för samverkan i det lokala områdesarbetet (SOU 2021:49, SOU 2020:28). Samverkan är en form av styrning av offentlig verksamhet som blivit allt vanligare under de senaste decennierna (Andersson 2017). Med styrning avses här att identifiera, definiera och hantera problem genom insatser som förväntas leda till social förändring. Styrning är alltså ett vidare begrepp än de lagar som regleras av stat och kommun och kan exempelvis innefatta hur individer utbildas till att själva välja att göra vad som definieras som det önskvärda (Dahlstedt & Foultier 2021). I denna artikel riktas intresset mot en kommunalt organiserad insats i en större stad. En insats som bygger på samverkan mellan olika föreningar, företag och ideella organisationer, med avsikt att förbättra barns villkor i områden med sociala och ekonomiska utmaningar. Den samverkansinsats som undersöks benämns härnäst *Skolan i centrum*.

Att erbjuda alla elever en god start på livet och jämlika uppväxtvillkor beskrivs i stadens policydokument som det övergripande målet med *Skolan i centrum*. Insatsen beskrivs vidare som en samling åtgärder med syfte att höja elevernas måluppfyllelse, stödja elevernas vårdnadshavare och arbeta för tryggare områden. Detta är något som planeras att genomföras genom att hålla skolans lokaler öppna före och efter ordinarie skoltid. Eleverna ska erbjudas möjligheter att vistas i skolan och delta i olika fritidsaktiviteter, till exempel att laga mat eller baka, spela fotboll eller få hjälp med läxorna. Aktiviteterna anordnas, i samverkan med utomstående aktörer, av den personal som arbetar med *Skolan i centrum*. Det övergripande syftet med studien är att bidra med kunskaper om hur *Skolan i centrum* förstås och tillskrivs betydelse av de aktörer som är involverade i arbetet med att vända utvecklingen i områden med sociala och ekonomiska utmaningar. Med detta som utgångspunkt är avsikten att belysa 1) utifrån vilka

mål Skolan i centrum tillskrivs betydelse och 2) hur bilden av lokalsamhället påverkar vilka insatser som genomförs. Empirin är från arbetet med Skolan i centrum på fyra grundskolor i en av Sveriges större städer. Resultatet bygger på intervjuer med rektor, koordinator och processledare för Skolan i centrum på respektive skola.

Litteraturgenomgång

Nära forskningsintresset i denna studie är tidigare forskning om sociala insatser riktade mot områden med socioekonomiska utmaningar. Sedan 1990-talet har åtskilliga offentliga utredningar tillsatts för att kartlägga situationen och föreslå åtgärder för områdena. En av åtgärderna gick under benämningen *Skolan mitt i byn* och handlade i likhet med Skolan i centrum om att öppna skolan mot lokalsamhället (Bunar 2001, SOU 1997:121). I flera av dessa utredningar betonades vikten av att stärka närsamhället genom samverkan med lokala föreningar och genom att engagera invånarna i lokala frågor (Dahlstedt & Lozic 2017). Tidigare studier med ett kunskapsintresse liknande den här studien visar hur samhällsarbetare (fältassistenter, socialpedagoger, fritidsledare etc.) ofta hamnar i dilemman mellan att arbeta utifrån formella mål eller utifrån behov i lokalsamhället. Rasmus H Birk och Mia Arp Fallow (2020) har beskrivit detta som att samhällsarbetarna hamnar i en lojalitetskonflikt mellan sitt uppdrag och invånarna i de områden där de arbetar. Den dubbelhet som samhällsarbetarna ger uttryck för kan även förstås och förklaras utifrån att arbetssättet ofta bygger på samverkan mellan det offentliga, det privata och idéburna organisationer (Alstam & Forkby 2022, Vitus 2017). Dessa spänningar och motsättningar kan förklaras utifrån att insatserna både har *övergripande mål* som att stärka demokratin och skapa en känsla av gemenskap, men även *konkreta* och *mätbara mål* som att öka antalet behöriga elever till gymnasiet och öka antalet invånare i arbete (Dahlstedt & Foulthier 2021, Gerell med flera 2020).

Sedan 2015 har polismyndighetens lista över områden som kategoriseras som *utsatta områden*, *riskområden* eller *särskilt utsatta områden* – det vill säga områden med låg socioekonomisk status där kriminalitet bedöms ha inverkan på lokalsamhället – fått ett stort inflytande över vilka åtgärder som förespråkas både lokalt och nationellt (Salonen 2023, Brandén 2022, Gerell med flera 2020, NOA 2021). Intressant för denna studie är därför hur tidigare forskning visat att skolans samverkan med andra myndigheter, organisationer och företag under senare år fått en allt större roll i kommunernas brottsförebyggande arbete (SOU 2021:49, Andersson 2017). För de områden

som polismyndigheten listar som utsatta har arbetet med brottsprevention blivit högt prioriterat. Det brottsförebyggande arbetet har på så sätt spridits till att involvera allt fler arenor i samhället (Brandén 2022, Gerell med flera 2020). Detta är något som innebär att skolors samverkan med exempelvis idrottsföreningar som anordnar läxhjälp har kommit att betraktas som insatser i gränslandet av det brottsförebyggande arbetet (Dahlstedt & Foultier 2021, Dahlstedt & Lozic 2017).

En liknande utveckling går att se i flera länder, där ansvaret och genomförandet av sociala insatser flyttats från centralt organiserade myndigheter till nätverk av lokala aktörer för att hantera samhälleliga utmaningar (Alstam & Forkby 2022, Birk & Fallov 2021, Youdell & McGimpsey 2015, Woolford & Curran 2013). Skandinaviska forskare har emellertid pekat på vikten av att vara uppmärksam på de skillnader som finns mellan olika nationella förhållanden. I jämförelse med exempelvis England och USA, där idéburna organisationer utför större delar av välfärdsarbetet, finns det i Norden fortfarande en jämförelsevis stark välfärdsstat. Vad som kan framstå som likheter mellan länder på lokal nivå kan på en systemnivå innefatta stora skillnader (Larsen & Delica 2019). Detta är något som inte minst är viktigt att beakta då arbetet med Skolan i centrum jämförs med vad som internationellt benämns som lokalsamhällesskolor (community schools) – en samverkansinsats med likheter med Skolan i centrum, som nämnts som en förebild för liknande satsningar i Sverige (Bunar, 2001). I framför allt USA har det genomförts ett stort antal studier av hur arbetet med lokalsamhällesskolor påverkar elevernas skolprestationer, skolnärvaro samt hälsa och välbefinnande (Biag & Castrechini 2016, Green 2017).

I forskning om lokalsamhällesskolor och forskning om stadsutveckling finns överlappande intressen, då det i forskning om lokalsamhällesskolor ofta diskuteras om arbetssättet kan fungera som ett sätt för att skapa delaktighet och tillit i området (McKinney de Royston & Madkins 2019, Medina med flera 2019, Newton med flera 2017). Det överlappande intresset är kanske som tydligast med arvet från Chicagoskolans urbansociologi från början av 1900-talet och med den forskning som idag framför allt förknippas med Robert J Sampson. Sampson har sammanfattat ett flertal av sina tidigare studier i boken *Great American City*. I denna text lyfts betydelsen av sociala nätverk och mötesplatser för att skapa tillit mellan invånare i ett lokalsamhälle (Sampson 2011). I Sverige finns ett antal studier och rapporter som inspirerats av denna forskningstradition. Fokus i dessa studier är emellertid oftast på stadsdelsnivå, och skolan blir följaktligen en bland flera andra aktörer (Brandén 2022, Gerell med flera 2020).

Den tidigare forskning som ovan refereras till visar att samhällsarbetare som arbetar med samverkansinsatser i lokalsamhället ofta upplever en dubbelhet, där de tvingas balansera insatserna mellan formella mål och lokala behov. Inte minst är lokalt brottsförebyggande arbete en arena för samverkan där skolan tillskrivits en allt aktivare roll. I jämförelse med en nationell och nordisk kontext finns det internationellt fler studier om lokalsamhällesskolor. Till skillnad från den forskningen, som ofta undersöker skolprestationer och skolnärvaro till följd av arbetssättet, är förhoppningen att denna studie istället kan bidra till att problematisera insatser som Skolan i centrum. Avsikten med denna studie är därför att bidra med kunskaper om Skolan i centrum's roll i det arbete som genomförs i områden med socioekonomiska utmaningar.

Urval och genomförande

Det empiriska materialet i studien tar utgångspunkt i arbetet på fyra grundskolor som deltar i Skolan i centrum. Skolorna i studien är belägna i fyra olika stadsdelar i ett administrativt område som här fått namnet distrikt Syd. Polismyndigheten har klassificerat tre av stadsdelarna i distrikt Syd som särskilt utsatta områden och en av stadsdelarna som ett riskområde. Det vill säga geografiskt avgränsade områden som karaktäriseras av låg socioekonomisk status där kriminella har en inverkan på lokalsamhället (NOA 2021).

Sammantaget har tio semistrukturerade intervjuer med koordinatörer, processledare och rektorer involverade i arbetet på skolorna genomförts (Silverman 2020). De fyra koordinatörerna har det operativa ansvaret för arbetet med Skolan i centrum och är placerade på skolorna. Därtill har de fyra rektorerna på de skolor där koordinatörerna arbetar samt två processledare intervjuats. Processledarna har ett övergripande ansvar i arbetet med sociala insatser riktade mot barn i distrikt Syd. I praktiken innebär detta att de fungerar som ett stöd för koordinatörerna.

Samtliga intervjuer genomfördes på de anställdas arbetsplatser och spelades in via ljudinspelning. Intervjuerna är strukturerade kring teman med frågor om målsättning och syfte, kontextuella villkor samt frågor om genomförandet av Skolan i centrum. Exempel på frågor är: Kan du berätta om målsättningen med Skolan i centrum? Vad är bakgrunden till att ni började arbeta med Skolan i centrum? Kan du beskriva situationen för barn och deras familjer här i området? Vilka aktiviteter genomförs? Vilka föreningar samverkar ni med? Intervjuerna pågick i cirka en timme. Ljudinspelningen har därefter

transkriberats och skrivits ut. Typiska taluttryck som exempelvis hummande har utelämnats eller korrigerats för att stärka läsbarheten i den transkriberade texten.

Studien har genomförts utifrån Vetenskapsrådets etiska riktlinjer kring information, samtycke, frivillighet och konfidentialitet (Vetenskapsrådet 2017). Deltagarna har informerats om att det är frivilligt att delta och att samtycke för att använda den information som framkommer under intervjuerna kan dras tillbaka så länge materialet inte är publicerat. För att skydda studiens deltagare beskrivs inte de aktuella skolorna eller stadsdelarna utan endast det distrikt där skolorna är belägna, och tonvikten läggs på att deltagarna medverkar i egenskap av tjänstepersoner. För att markera detta benämns deltagarna endast som rektor, koordinator och processledare. Insatsen som i artikeln benämns *Skolan i centrum* har vidare pseudonymiserats för att uppfylla konfidentialitetskravet.

Teoretiska utgångspunkter

De kommunala organisationerna skola, socialtjänst och fritid är centrala aktörer i arbetet med Skolan i centrum. Pierre Bourdieu (2020) menar att det i samhället finns en spänning mellan det offentliga dubbla roller. Detta beskrivs i metaforisk form som det offentliga högra och vänstra hand. Den vänstra handen verkar för välfärdsstatliga insatser som utbildning, sjukvård och bostadspolitik med avsikt att stärka de grupper i samhället som är socialt och ekonomiskt svaga. Den högra handen har till uppgift att utöva kontroll och upprätta ordning genom straffpolitik och andra repressiva insatser. Analytiskt har Bourdieus metafor använts för att operationalisera en analys av hur Skolan i centrum tillskrivs betydelse utifrån olika förståelser av lokalsamhället samt hur insatsen styrs av både den högra och vänstra handens logiker.

Anställda inom Skolan i centrum kan utifrån Michael Lipsky (2010) beskrivas som *frontlinjebyråkrater*. Det vill säga yrkesverkssamma som i sitt uppdrag har i uppgift att omvandla politiska mål och policyer till beslut och handlingar i sitt vardagliga arbete. I detta fall är det stadens målsättning att erbjuda alla elever en god start i livet och jämlika uppväxtvillkor. I egenskap av sin professionella position ges de anställda makt att tolka och definiera behov såväl som brister vilka kan tänkas styras av både den högra och vänstra handens logiker. Det innebär inte att omvandlingen från policy till praktik är godtycklig eller personlig. Studier har tvärtom visat på hur det inom organisationer och grupper över tid etableras språkliga repertoarer, vilka kan förstås som en blandning av begrepp från

övergripande mål och policyer samt vardagliga uttryck och kategorier som blir återkommande i kommunikationen i den grupp av individer som arbetar tillsammans (Bourdieu & Wacquant 1992).

Analysen av intervjuerna har genomförts utifrån Bourdieus metafor om olika intressen hos det offentliga högra och vänstra hand (Bourdieu 2020). Lipskys (2010) begrepp frontlinjebyråkrater har använts som stöd till Bourdieus metafor för att analysera de anställdas tal om sitt arbete. I analysarbetet har *typiska* snarare än *atypiska* uttalanden om Skolan i centrum identifierats (Silverman 2020). I läsningen av utskrifterna från intervjuerna har detta operationaliserats genom att söka efter återkommande ord och/eller meningar som personal använder för att beskriva Skolan i centrum. Det har varit ord som många gånger kan uppfattas som inte alltid helt förenliga med varandra, som: tillit, demokratisering, kriminalitet, otrygghet samt uttryck för misstänksamhet och brister. Avsikten med detta har varit att undersöka utifrån vilka mål som arbetet med Skolan i centrum förstås och tillskrivs betydelse. Studien bygger på en tolkande ansats. Det innebär att frågor kring trovärdighet och begränsningar bör diskuteras utifrån huruvida analysen bidrar med kunskaper i relation till liknande frågor som de som undersöks i denna studie, snarare än möjligheten att upprepa genomförande och resultat (Silverman 2020).

Resultat

Resultatet har organiserats under två huvudrubriker. Det inledande avsnittet *Skolan i centrum – en tudelad målsättning* är därtill uppdelat i två underavsnitt: *Skolan i centrum – en demokratisk mötesplats* och *Skolan i centrum – en brottsförebyggande mötesplats*. Detta för att tydliggöra hur Skolan i centrum bygger på fler än en målsättning utifrån de olika behov som beskrivs i lokalsamhället. Det sista avsnittet, *Samverkan med lokalsamhället – dilemman och utmaningar*, besvarar frågeställningen om hur bilden av lokalsamhället påverkar vilka insatser som genomförs inom Skolan i centrum.

Skolan i centrum – en tudelad målsättning

Skolan i centrum – en demokratisk mötesplats

Resultatet visar hur de anställda talar om Skolan i centrum som en möjlighet för barn och vuxna i området att få tillgång till en meningsfull fritid. Avsikten beskrivs vara att Skolan i centrum ska fungera som ett nav i skolornas närområde där fritids-, kultur- och idrottsaktiviteter

erbjuds under större delen av dagen. Utifrån målsättningen att öka deltagandet i fritidsaktiviteter i området tillskriver de anställda Skolan i centrum en central roll i områdesarbetet. I det exempel som följer utvecklar en av koordinatörerna tankarna bakom att använda skolan som ett allaktivitetshus för barn och vuxna i området:

Genom att samverka mellan olika sektorer ska vi ordna aktiviteter där vi når alla åldrar innan och efter skoltid. Skolan ska användas som ett allaktivitetshus för att ge barn och deras familjer en meningsfull fritid och trygghet. Vi vill stärka närområdet och tilliten mellan invånarna. Det handlar om att göra skolan till en mötesplats för olika fritidsaktiviteter, kultur- och idrottsaktiviteter, så alltså att stärka närområdet genom att stärka skolan (Koordinator).

Koordinatorn beskriver hur Skolan i centrum ska användas som ett allaktivitetshus innan och efter skoltid genom att fungera som en mötesplats för barn och vuxna. Genom att samverka med aktörer vars intresse ligger utanför skolans ordinarie uppdrag skapas möjligheter att anordna olika typer av fritidsaktiviteter i skolans lokaler. Det är emellertid inte aktiviteterna som görs betydande i första hand. I stället är det hur skolan genom de aktiviteter som anordnas blir till den plats i närområdet som kan bidra till att stärka området. Betydelsen av Skolan i centrum som en mötesplats som är tillgänglig under större delen av dagen är också något som betonas i följande exempel. En av processledarna för Skolan i centrum berättar:

Det finns ju en tanke om att skolan ska vara en mötesplats som är öppen från tidig morgon till sen kväll. Och bli en naturlig mötesplats i närområdet. Och det finns ju liksom mycket baktankar med det. Skolan har ju fördelen av att vara för många vårdnadshavare en väldigt legitim aktör. Och det gör att man kan vara en part i närområdet även för andra än bara elever. För att föräldrar litar på skolan och man kan gå dit. Man vet så där. Skolan i centrum har ju rätt höga ambitioner. Det är inte bara att ”oj, ungarna ska ha lite fritidsaktiviteter” utan tanken är ju att även vårdnadshavare och lokalsamhället i bred mening liksom ska kunna se skolan som en mötesplats så (Processledare).

I processledarens beskrivning av verksamheten betonas hur Skolan i centrum bör förstås som en mötesplats för skolans hela närområde. Det är skolans möjligheter att genom sin legitimitet hos vårdnadshavare fungera som en mötesplats för barn i området som framhålls som den viktigaste orsaken till den roll Skolan i centrum tillskrivs. I

intervjuerna med de anställda är detta ett genomgående tema. I exemplet som följer beskriver ytterligare en av processledarna skolans legitimitet hos vårdnadshavare som en framgångsfaktor för att kunna erbjuda barn möjligheter till fritidsaktiviteter i skolan efter skoltid:

Det handlar om relationer, det handlar om att skapa en helhet. Där lärandet, det specifika lärandet, är en del. Men det viktigaste är egentligen lärandet i att bli vuxen i ett samhälle. Det handlar om att känna att det här är vår skola. Får man den känslan, då får man en bättre ordning i skolan. Ja, en bättre dialog mellan skolan och hemmet, och en större insyn. Men den gruppen föräldrar som vi har här runtkring måste man bjuda in. Att ha de här gemensamma aktiviteterna med föräldrar och barn som vi har startat. Att fritidsaktiviteterna finns där. För det finns ju också en väldig rädsla att släppa i väg sina barn för långt, hos många av de här familjerna. Men att gå till skolan det känns tryggt (Processledare).

Målsättningen är enligt processledaren att engagera barn och vuxna i aktiviteterna som anordnas. Liksom i de två föregående exemplen blir det tydligt att Skolan i centrum till stor del handlar om att bedriva en verksamhet som sträcker sig utöver skolans lärandeuppdrag. I processledarens beskrivning av verksamheten betonas detta genom att tonvikten läggs på ett bildnings- snarare än ett utbildningsuppdrag. Lärandet vidgas till ett lärande om att bli vuxen i ett samhälle. Delaktighet och dialog mellan skolan och hemmen blir i detta sammanhang inte endast ett sätt att nå barnen i området, utan beskrivs snarare som ett lokalt områdesarbete med syfte att stärka tilliten i hela stadsdelen. I nedanstående citat exemplifieras återigen hur delaktighet och dialog beskrivs som centralt i arbetet med Skolan i centrum:

Vi vill förmedla den gemensamma känslan. Det handlar om demokratisering. Jag pratade tidigare om hur barnstyrelsen ser ut. ”Det är ju inte jag som bestämmer utan ni som bestämmer” säger jag till eleverna. På samma sätt har vi haft föräldradiologer, tillsammans med kulturtolkar. Det är också inom demokratiseringsprocessen. Där kan de komma med en idé och så hjälps vi åt att genomföra den. Vi har pratat om det som är viktigt för folk (Koordinator).

Genom att skapa en gemenskap på skolan, där både barn och vuxna får komma till tals, berättar koordinatören, blir dialogen som ett verktyg för medbestämmande central för Skolan i centrum. Skolan i centrum kan här liknas vid en form av direktdemokrati där invånare

i området får göra sina röster hörda och komma med förslag på hur stadsdelen kan utvecklas. Det är tydligt i samtalen med koordinator, processledare och rektor hur demokrati, delaktighet och tillit är nyckelbegrepp som återkommer då de berättar om målsättningen med insatsen. I kommande avsnitt belyses hur det arbetet försvåras av vad de anställda beskriver som problem i lokalsamhället.

Skolan i centrum – en brottsförebyggande mötesplats

Parallellt med målsättningen om Skolan i centrum som en demokratisk mötesplats beskriver de anställda målsättningen som brottsförebyggande. Resultatet visar hur de anställda förutom att tala om Skolan i centrum i termer av ett lokalt demokratiskt arbete talar om Skolan i centrum som en mötesplats som är del av ett brottsförebyggande arbete. I och med detta sker en förskjutning av målsättningen. Bristen på delaktighet och tillit blir på samma gång begrepp som används också för att legitimera en brottsförebyggande målsättning. Uppfattningen av området som i behov av både trygghet och kontroll blir centralt i arbetet när lokalsamhället i de anställdas berättelser görs till en våldsam och kriminell plats, vilket kommer synliggöras i följande avsnitt. I följande citat exemplifierar en av processledarna hur Skolan i centrum arbetar utifrån ett brottsförebyggande perspektiv för att förhindra att barn i området rekryteras in i en kriminell livsstil:

Det har att göra med det här med trygghet. Vi pratar mycket om det. Jag vet inte hur många dokument som vi behöver skriva utifrån att... Hur ska vi hindra rekrytering till gängen? Hur ska vi jobba... Det sista är väl om tystnadskultur och alla lite sådana där saker. Så det här trygghetsperspektivet eller brottsförebyggande arbetet eller trygghetsskapande strategier gör att vi pratar om det mycket [inom Skolan i centrum] (Processledare).

I exemplet berättar processledaren om hur Skolan i centrum blivit del av ett brottsförebyggande arbete i området. Konkret innebär det att processledaren förväntas skriva om hur arbetet med Skolan i centrum är en del av ett vidare trygghetsarbete. Exempelvis skriver personalen dokument om hur de ska arbeta för att förhindra rekryteringen till kriminella gäng, vilket uttrycks vara centralt både utifrån ett trygghetsperspektiv och utifrån ett brottsförebyggande perspektiv. Nedan återfinns ytterligare ett exempel på detta, där en annan av processledarna beskriver Skolan i centrum som ett sätt att visa på alternativ till en kriminell livsstil:

Alltså man gör ju det här för att man inte har några pengar. Och för att man vill ha pengar. Som alla ungar vill ha. Alltså det är noll procent konstigt liksom. För att de inte har föräldrar som kan. Det kommer inte vi åt här. Men det är därför vi trycker på vikten av sommarjobb. Vi behöver säga att ”det går att tjäna pengar här, kom igen, ta dig igenom byggutbildningen. Då kan du på en laglig väg faktiskt dra hem rätt bra cash, efter tre år på gymnasiet, om du bara tar dig in där nu”. Att visa att pengarna finns tillgängliga. Inklusivt ett lagligt liv./.../ Alltså ser man det i en bredare mening så handlar det ju också om att de hyfsat tidigt får en bild av alternativa livsvägar. Så att man inte redan i mellanstadiet börjar känna att gömma vapen och sälja saker är rimligt. För det är ju så det ser ut idag (Processledare).

I exemplet berättar processledaren om barn som begår brott. Med avsikt att få in barnen i en laglig livsstil görs sommarjobb till en prioriterad fråga för verksamheten, där syftet är att visa att det går att tjäna pengar på laglig väg. Risken för att barnen ska involveras i kriminalitet görs överhängande genom att den vanliga vägen med lönearbete i stället beskrivs som den alternativa vägen. Det är rimligt att anta att alternativa livsvägar tvärtom hade avsett olagliga livsvägar i områden som inte associeras med en kriminell påverkan på lokalsamhället. Beskrivningen av att barn är, eller förr eller senare blir, involverade i kriminalitet blir därför normerande för förståelsen av barns levnadsvillkor i skolans närområde. I följande exempel är det en av koordinatörerna som på ett liknande sätt berättar om hur Skolan i centrum genom tidiga insatser ska minska riskerna för att i synnerhet pojkar involveras i kriminalitet:

Jag hade velat att det här gick att göra på alla skolor, men det går ju inte. Då får man välja där behoven är som störst. Där måluppfyllelsen är som lägst, vi vet att om du klarar din grundskola är det en skyddsfaktor framåt. /.../ Eller där det finns en större problematik med så kallade stökiga killar som kanske lättare hamnar in mot kriminalitet. Om man kan jobba med tidiga insatser kanske man kan få in dem i andra sammanhang (Koordinator).

Koordinatorns skildring av situationen för pojkarna i stadsdelen illustrerar hur Skolan i centrum's uppdrag blir en del av vad som beskrivs som ett arbete med brottspreventiva åtgärder. Det framgår även att Skolan i centrum's etablering lyser med sin frånvaro i andra stadsdelar, vilket inte är någon tillfällighet utan ett val gjort utifrån hur behoven av stödinsatser definierats. I detta sammanhang blir Skolan i centrum

en skyddsfaktor som bör implementeras där behoven är som störst. Processledaren beskriver detta som att Skolan i centrum, förutom att bidra till högre måluppfyllelse i områden där måluppfyllelsen är låg, även ses som en insats riktad mot pojkar med olika typer av riskbeteenden. Genom att arbeta med tidiga insatser är förhoppningen att få de här pojkarna att göra andra val i livet genom att få in dem i andra sammanhang. I följande exempel kan detta även ses i ett vidare perspektiv när en av rektorerna beskriver hur Skolan i centrum är tänkt att fungera som en länk mellan boende och myndigheter:

Just det här att man jobbar med helheten, alltså hela området. När det är ett område som är så pass tajt ... Skolan är verkligen inte en isolerad ö här, utan det är verkligen mitt på torget. Det tycker jag är framgångsrikt. En av de stora utmaningarna vi har är att det är svårt att få invånarna att förstå att man kan lita på myndigheter. Vi har ett väldigt nära samarbete med polisen. Det handlar om allt. Det handlar om att vi har föräldrar och äldre syskon och kusiner och allt vad det är som kommer hit till skolan för att de ska lösa konflikter och problem. Man går till familjens överhuvud i stället för att gå till polisen eller socialtjänsten eller skolan för att få hjälp. Så det krävs att det samarbetet måste fortsätta (Rektor).

Rektorn beskriver att en av de största utmaningarna i området är att skapa förtroende mellan myndigheter och invånare. Något som exemplifieras genom att beskriva problematiken med att närstående kommer till skolan för att själva lösa konflikter, i stället för att gå till myndigheter för att söka hjälp. Detta beskrivs i första hand som orsakat av en brist på tilltro till myndigheter och rättsväsendet hos invånarna, där i synnerhet polisen framhävs som en önskvärd samarbetspartner för Skolan i centrum. Liksom i förgående exempel betonas målsättningen med Skolan i centrum som en brottsförebyggande insats. Med fokus på Skolan i centrum som en brottsförebyggande trygghetsarbetet går det att ställa frågan om på vems initiativ och utifrån vems premisser som arbetet tar form, och utifrån vilken bild av problemen och orsakerna till dessa som olika aktiviteter och insatser genomförs. När lokalsamhället i de professionellas tal görs till en våldsamt och kriminell plats, där omvärlden på olika sätt behöver hållas utanför och bortanför skolans ansvar och område, sker det också en förskjutning bort från delaktighet och tillit, mot trygghet och kontroll som centralt i arbetet.

Samverkan med lokalsamhället – dilemman och utmaningar

Av intervjuerna framgår att situationen i lokalsamhället beskrivs som en av orsakerna till behovet av insatsen Skolan i centrum. Följden blir att målsättningen att involvera lokalsamhället i Skolan i centrum blir till ett dilemma som de anställda på olika sätt behöver förhålla sig till. Det finns en önskan om att samarbeta med det lokala föreningslivet, men misstänkliggörandet av detsamma hindrar på samma gång att samarbeten etableras. I det exempel som följer är det en av koordinatörerna som berättar:

När man tittar på hur man ska involvera föreningslivet på ett sätt som är transparent och överensstämmer med policydokument i staden. Där är man inte färdigtänkt, tänker jag. Det finns en stor önskan att involvera civilsamhället. Men det är inte tydligt hur det ska se ut. Det finns en tendens till att hela tiden misstänkliggöra föreningslivet, speciellt i de här områdena (Koordinator).

I exemplet uttrycks en ambivalens kring hur det lokala föreningslivet ska involveras i Skolan i centrum. Samarbete med skolans närområde lyfts fram som en viktig del av arbetet, samtidigt försvåras ambitionen av att föreningslivet i området misstänkliggörs. Koordinatören talar om vikten av att involvera föreningslivet på ett sätt som stämmer överens med stadens policydokument. Trots att det är tydligt i både intervjuer och policydokument att Skolan i centrum ska samverka med lokala organisationer uppstår dilemman om hur sådana samarbeten ska utformas. I citatet uttrycks en vilja kring att samarbeta med närområdet men bilden av närområdet som bristfälligt påverkar möjligheterna till samarbete så till den grad att det blir svårt att genomföra. Nedan är det en av rektorerna som beskriver sin syn på förutsättningarna för samarbete med det lokala civil- och föreningslivet:

Jag ser till exempel att civilsamhället här och föreningslivet här är bristfälligt. Det är uppdelat utifrån etniska skiljelinjer oftast, så att det är ett ganska svagt civilsamhälle, föreningsliv här i stadsdelen. Så att det gör också att skolan ... Vilka aktörer väljer man att samarbeta med? Det har varit viktigt för mig. Och där har vi snarare, skulle jag säga, isolerat oss. Skolan i centrum blir då ett problem. Det är ett bekymmer. Vi har till och med haft möte med polisen där vi har pratat om de här frågorna. Till och med polisen har sagt till oss att ”det där är en förening ni inte ska samarbeta med”, för det finns en kriminalitetsproblematik, eller en historik av

kriminalitet. Där vi uppmanas att inte samarbeta med en del föreningar (Rektor).

När bilden av området som bristfälligt, fragmenterat och i händerna på kriminella krafter blir dominerande försvårar det möjligheterna till samverkan med föreningar och organisationer i lokalsamhället. I exemplet beskrivs det lokala föreningslivet som svagt och sönderdelat genom att invånarna är uppdelade utifrån etniska tillhörigheter. Till skillnad från hur koordinatorn uttryckte sig i föregående citat finns det i detta exempel ingen önskan om att samarbeta med närområdet. Vikten läggs i stället på att skapa gränsdragningar mellan Skolan i centrum och närsamhälle. Denna gräns beskrivs som ett skydd mot kriminaliteten i närområdet, och som ett sätt att skydda skolan från icke önskvärda samarbetspartner. I nedanstående exempel är det en av processledarna som berättar om närområdets negativa inverkan på skolans verksamhet:

Det som tillkommer som utmaningar på de här skolorna. Det är ju att omvärlden stör hela tiden. I kanske mycket högre utsträckning än på många andra håll. Nu har det varit våldsamt här i stadsdelen, så nu får de kanske fixa till en vakt här som står på skolgården. ”Oj, nu har han stulit en massa saker igen”. Alltså att omvärlden brusar liksom. Vi kan inte hålla det ute (Processledare).

Det är tydligt att det uppstår dilemman kring hur öppen Skolan i centrum ska vara gentemot lokalsamhället. I exemplet berättar processledaren om utmaningar kopplade till skolans närområde som gör att skolan på olika sätt behöver avskärma sig från omvärlden. I citatet exemplifieras detta genom att det varit våldsamt i området under en period, och att en vakt eventuellt behöver tillsättas på skolgården för att upprätthålla ordningen och gränsen mellan vad som händer innanför och utanför skolans område. I stället för att fungera som ett nav för området och invånarna görs omvärlden till ett problem som behöver hållas på avstånd. Motsättningar kring hur öppen skolan ska vara för vem är ett annat återkommande tema i de professionellas berättelser om verksamheten. Nedan är det en av koordinatörerna som berättar om hur motsättningar uppstår när det gäller hur vårdnadshavare bör inkluderas i verksamheten:

Rektorn har ju också varit rädd för att släppa in föräldrarna i skolan på eftermiddagarna. Argumentet har varit att det räcker att vi ordnar aktiviteter på lördagar. Men vi har ju uppdraget att vi ska jobba med alla barn och vårdnadshavare och öppna

upp skolan. Men rektorn vill bara använda pengarna i budgeten till läxhjälp och språkkafé för eleverna. Jag hade ett förslag att föräldrarna skulle kunna komma hit och laga mat med barnen i skolan. Men det blev tvärstopp (Koordinator).

Koordinatören berättar om problem som uppstår när det handlar om på vilket sätt Skolan i centrum ska vara tillgänglig för barn och deras vårdnadshavare. Trots att målsättningen är att öppna upp skolan för alla i närområdet vill rektorn enligt koordinatören använda skolans budget till läxhjälp och språkkafé. Insatser med en tydlig koppling till elevernas lärande. Det går att förstå rädslan för att öppna upp skolan för vårdnadshavare som ett resultat av rädslan för att släppa in invånare och föreningsliv i skolans lokaler. I förlängningen bidrar det till en ambivalens som motverkar vikten av den demokratiska målsättning som beskrivs som central i arbetet med Skolan i centrum.

Slutsatser och diskussion

Under de senaste decennierna har den socioekonomiska bostads-segregationen kraftigt ökat, vilket gjort att skolor belägna i resurs-svaga områden står inför sociala utmaningar och dilemman som skolor belägna i resursstarka områden inte behövt hantera i samma utsträckning (SOU 2021:28, Gustafsson med flera 2017, Malmberg med flera 2014). Det övergripande syftet med studien är att bidra med kunskaper om hur Skolan i centrum förstås och tillskrivs betydelse av de aktörer som är involverade i arbetet med att vända utvecklingen i områden med sociala och ekonomiska utmaningar.

Resultatet av denna studie visar hur koordinatörer, rektorer och processledare beskriver Skolan i centrum som betydelsefullt för arbetet med att öka delaktigheten, inflytandet och tilliten mellan invånare. Skolbyggnaden ska fungera som ett nav i lokalsamhället genom att användas som ett allaktivitetshus. Vidare visar resultatet hur Skolan i centrum tillskrivs betydelse som en brottspreventiv insats. Skolan i centrum vinner följaktligen betydelse både utifrån behovet av att vara en mötesplats där inflytande, delaktighet och tillit i lokalsamhället kan utvecklas och utifrån en problembild där unga riskeras att involveras i kriminalitet. Dessa dubbla målsättningar både återspeglas i och kan förstås utifrån hur de anställdas förståelse av lokalsamhället inverkar på vilka insatser som genomförs och vilka aktörer som involveras. Målsättningen med att öppna upp skolan mot lokalsamhället blir på så sätt ett dilemma, eftersom de anställda ser en vikt av att hålla den kriminalitet och sociala oro som beskrivs finnas i området utanför

Skolan i centrum. Detta dilemma kan förstås utifrån att Skolan i centrum är initierat utifrån bilden av lokalsamhället som problematiskt samtidigt som arbetet förväntas ge de barn och vuxna som representerar denna problematik inflytande och delaktighet. Detta medför en spänning i uppdraget, där det finns en vilja att öppna upp skolan för att komma till rätta med problem i närområdet samtidigt som att verksamhet inom Skolan i centrum beskrivs som att den behöver skyddas från problemen i loksamhället.

Det sätt som arbetet med Skolan i centrum tillskrivs betydelse utifrån flera intressen kan förstås utifrån Bourdieus (2020) metafor om det offentliga som en högerhand som är kontrollerade och tillrättavisande och en vänsterhand som är vårdande och utbildande. Analysen visar hur insatsen både beskrivs som ett sätt att ge barn och vuxna i stadsdelen inflytande i arbetet med närområdet och som ett sätt att kontrollera icke önskvärda delar av lokalsamhället. Tidigare forskning med fokus på de professionellas arbete i socioekonomiskt utsatta områden visar hur detta ofta medför motsägelser och intressekonflikter, eftersom olika myndigheter och organisationer samverkar kring insatserna (Alstam & Forkby 2022, Dahlstedt & Foulter 2021, Vitus 2017). I resultatet illustreras detta genom hur de anställda i kommunen refererar till policydokument som betonar vikten av att involvera vårdnadshavare och civilsamhälle samtidigt som de beskriver att det finns en misstro hos anställda inom kommunen mot att involvera lokalsamhället. I likhet med Birk och Arp Fallow (2020) som studerat socialt arbete i socioekonomiskt utsatta områden i Danmark uttrycker de professionella hur de ställs inför olika dilemman när de behöver navigera mellan dessa olika intressen och bilder av existerande behov.

Det är även av betydelse att se resultatet från denna studie i ett längre tidsperspektiv. Jämfört med tidigare forskning om insatser liknande Skolan i centrum är ambivalensen kring att samverka med vårdnadshavare och lokala föreningar inget nytt (jämför Bunar 2001). Slående är däremot hur ett brottsförebyggande perspektiv får betydelse då de professionella talar om det sätt på vilket insatsen ges legitimitet. Det är inte nödvändigtvis någon motsättning mellan att arbeta för demokrati och mot kriminalitet. Samtidigt är detta målsättningar som över tid blivit alltmer integrerade delar av insatser i områden som kategoriseras som utsatta (Salonen 2023). I de utredningar som föregick storstadssatsningarna kring millenniumskiftet, var exempelvis det brottsförebyggande perspektivet närmast helt frånvarande. En del av detta perspektivskifte kan förstås mot bakgrund av det inflytande som polisen lista över utsatta områden fått i samhället (Salonen 2023, Gerell med flera 2020). I Storstadssatsningen under

1990-talet utgick definitionen av utsatthet från fattigdom och låga inkomster, medan polisens definition av utsatthet är en fråga om påverkan från kriminella i lokalsamhället (se NOA 2021). Liksom i andra länder har alltså problem vars orsaker i Sverige tidigare sågs som sociala allt oftare kommit att diskuteras i termer av kriminalitet (Salonen 2023, jämför Sampson 2011). Denna studie visar hur detta får konsekvenser för Skolan i centrum arbete med att engagera och inkludera invånarna då samverkan med de boende framställs som problematiskt och riskfyllt.

Avslutningsvis är materialet i denna studie begränsat till arbetet med Skolan i centrum på fyra skolor i fyra olika stadsdelar. För djupare kunskaper om hur arbetet med Skolan i centrum utvecklats för att bemöta vad som definieras som problem i områden som av polismyndigheten kategoriseras som utsatta behövs därför fler studier. En av de frågor som bör belysas i fortsatt forskning är vad som sker med ansvar och rättigheter hos barn och vuxna i områdena när externa aktörer genomför aktiviteter i anslutning till skoldagen.

Referenser

- Alstam, Kristina & Forkby, Torbjörn (2022): Finding a suitable object for intervention: On community-based violence prevention in Sweden. *Societies* 12(3), 75–88.
- Andersson, Robin (2017): *Samverkan i demokratins försvar: En studie om den offentliga sektorn, civilsamhället och arbetet mot våldsbejakande extremism* (Förvaltningshögskolans rapporter, 142). Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Biag, Manuelito & Castrechini, Sebastian (2016): Coordinated strategies to help the whole child: Examining the contributions of full-service community schools. *Journal of Education for Students Placed at Risk* 21(3), 157–173.
- Birk, Rasmus H & Arp Fallov, Mia (2021): Between a rock and a hard place: State-led territorial stigmatization, informal care practices and the interstitiality of local community workers in Denmark. *Community Development Journal* 56(2), 266–282.
- Bourdieu, Pierre (2020): *On the State: Lectures at the Collège de France, 1989–1992*. Cambridge: Polity Press.

- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc (1992): *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Brandén, Jennie (2022): *In the Name of Safety: Power, politics and the constitutive effects of local governing practices in Sweden*. [Doktorsavhandling]. Umeå universitet.
- Bunar, Nihad (2001): *Skolan mitt i förorten: Fyra studier om skola, segregation, integration och multikulturalism* [Doktorsavhandling]. Växjö universitet.
- Dahlstedt, Magnus & Foulter, Christophe (2021): Fostering agents of change: Governing, crime prevention and teaching for security. *Scandinavian Journal of Educational Research* 65(3), 373–384.
- Dahlstedt, Magnus & Lozic, Vanja (2017): Managing urban unrest: Problematizing juvenile delinquency in multi-ethnic Sweden. *Critical and Radical Social Work* 5(2), 207–222.
- Delegationen mot segregation (2022): *Platsens betydelse: Årsrapport 2022 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige*. Huddinge: Delegationen mot segregation.
- Gerell, Manne; Hallin, Per-Olov; Nilvall, Kim & Westerdahl, Stig, red (2020): *Att vända utvecklingen – Från utsatta områden till trygghet och delaktighet*. Malmö: Malmö universitet.
- Green, Terrance L (2017): From positivism to critical theory: School-community relations toward community equity literacy. *International Journal of Qualitative Studies in Education* (30)4, 370–387.
- Gustafsson, Björn; Katz, Katarina & Österberg, Torun (2017): Residential segregation from generation to generation: Intergenerational association in socio-spatial context among visible minorities and the majority population in metropolitan Sweden. *Population, Space and Place* 23(4), 719–736.
- Gustafsson, Jan-Erik & Yang Hansen, Kajsa (2018): Changes in the impact of family education on student educational achievement in Sweden 1988–2014. *Scandinavian Journal of Educational Research* 62(5), 719–736.
- Hall, Stuart (1999): Betydelse, representation och ideologi: Althusser och den poststrukturalistiska debatten. I Valerie Walkerdine; David Morley & James Curran, red: *Samtidskultur och kommunikation*, s 16–48. Lund: Studentlitteratur.
- Larsen, Troels & Delica, Kristian (2019): The production of territorial stigmatisation: A conceptual cartography. *City* 23(4–5), 540–563.

- Malmberg, Bo; Andersson, Eva K & Bergsten, Zara (2014): Composite geographical context and school choice attitudes in Sweden: A study based on individually defined, scalable neighborhoods. *Annals of the Association of American Geographers* 104(4), 869–888.
- McKinney de Royston, Maxine & Madkins, Tia C (2019): A question of necessity or of equity? Full-service community schools and the (mis)education of black youth. *Journal of Education for Students Placed at Risk* 24(3), 244–271.
- Medina, Monica A; Cosby, Gayle & Grim, Jim (2019): Community engagement through partnerships: Lessons learned from a decade of full-service community school implementation. *Journal of Education for Students Placed at Risk* 24(3), 272–287.
- Lipsky, Michael (2010): *Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Newton, Xiaoxia; Rose Thompson, Shanna; Oh, Bangsil & Ferullo, Leah (2017): Improving opportunities for bridging social capital: The story of a full-service community school initiative at an alternative high school. *The Educational Forum* 81(4), 418–431.
- NOA (2021): *Lägesbild över utsatta områden*. Stockholm: Polismyndigheten.
- Salonen, Tapio (2023): *Att identifiera utsatta bostadsområden. En jämförande analys mellan polisens lista och segregationsbarometern* (SBV Working Paper Series, 23:1). Studier i boende och välfärd. Malmö: Malmö universitet.
- Sampson, Robert J (2011): *Great American City: Chicago and the Enduring Neighborhood Effect*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sandahl, Julia (2021): *Juvenile Crime in Context: The Significance of School Affiliation* [Doktorsavhandling]. Stockholms universitet.
- Silverman, David (2020): *Interpreting Qualitative Data*. London: SAGE Publications.
- SOU 1997:121. *Skolfrågor – Om skola i en ny tid*. Stockholm: Norstedt.
- SOU 2020:28. *En mer likvärdig skola – Minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning*. Stockholm: Norstedts juridik.
- SOU 2021:49. *Kommuner mot brott*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Vetenskapsrådet (2017): *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

- Vitus, Kathrine (2017): Policy and identity change in youth social work: From social-interventionist to neoliberal policy paradigms. *Journal of Social Work* 17(4), 470–490.
- Wacquant, Loïc (2020): Revisiting territories of relegation: Class, ethnicity, and state in the making of advanced marginality. *Precarious Places* 53(6), 149–164.
- Woolford, Andrew & Amelia, Curran (2013): Community positions, neoliberal dispositions: Managing nonprofit social services within the bureaucratic field. *Critical sociology* 39(1), 45–63.
- Youdell, Deborah & McGimpsey, Ian (2015): Assembling, disassembling and reassembling ‘youth services’ in austerity Britain. *Critical Studies in Education* 56(1), 116–130.

Copyright Fransson & Lunneblad 2023. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.